

УДК 903.57

Андрій Івченко

НОВА ДІЛЯНКА З ЕЛЛІНІСТИЧНИМИ СКЛЕПАМИ НА НЕКРОПОЛІ ОЛЬВІЇ

Планомірні археологічні дослідження некрополя Ольвії тривають вже більше століття. Незважаючи на це, кількість присвячених йому робіт малочислена, і багато питань, пов'язані з ним, досі залишаються відкритими. Одним з таких питань є його планування. В існуючій літературі основна увага приділялася історичній макротопографії [1], при чому взаєморозташування могил на окремих розкопаних ділянках, за рідкісними винятками [2], залишалось поза сферою досліджень авторів. Тому кожна окрема розкопана ділянка, межі якої мають обґрунтування в історичному ландшафті, викликає закономірний інтерес.

Розкоп «Північний мис 1» розташований на невеликому мисі плато, відокремленого від городища Ольвії балкою Заячою [3]. Мис має форму неправильного гострокутного трикутника, орієнтованого на північ. Його загальна площа складає близько 1300 кв. м. Ця територія розкопана практично повністю. Недослідженими залишилися тільки схили, за винятком їх південно-західної частині. Північно-східним кордоном мису є схил Заячої балки, північно-західним – схил її неглибокого відгалуження, практично повністю заплилого до початку розкопок. У класичну епоху тут розташовувалося ольвійське передмістя, а потім ця територія використовувалася як некрополь. Всі об'єкти елліністичного часу (початок існування некрополя) тут представлені винятково земляними склепами (рис. 1)¹, загальна кількість яких становить сім.

Усі склепи мають явні сліди неодноразових пізніших вторгнень, у тому числі пограбувань. Тим не менш, у кожному з них виявлений досить інформативний матеріал. Тому, перш ніж

розглядати конструктивні особливості цих об'єктів, є сенс зупинитися на їх хронології. При цьому першочергова увага приділятиметься матеріалу, знайденому *in situ*² і, в силу специфіки матеріалу, орієнтовано в основному на дати *ante quem*³.

Виходячи з цього, найбільш раннім може вважатися склеп 2005/12. У заповненні його дромоса була зустрінуто монета 330-300 рр. до н.е., у придонній частині камери – монета 300-280 рр. до н.е. З цілих керамічних форм збереглися пізня гостродонна хіоська амфора (єдина знахідка *in situ*, тип V-C по С.Ю. Монахову [6]), рідкісні знахідки яких на ольвійському некрополі в основному зустрічаються в об'єктах II ст. до н.е. [7] і розвал чорнолакового кіліка, точних аналогій якому поки не знайдено. Все це у сукупності дозволяє датувати дану могилу не раніше, ніж першою половиною 3 ст. до н.е.

Ще у трьох похованнях (2005/14, 2010/2 і 2013/11) нижню дату дають монети 180-170 рр. до н.е. У першому випадку вони були зустрінуті у заповненні камери, у другому – у заповненні дромоса. У похованні 2013/11 чотири монети були знайдені *in situ* у трьох покійних. У заповненні дромоса поховання 2002/6 була знайдена срібна монета першої половини II ст. до н.е. У похованні 2008/6 з трьох монет, знайдених *in situ*, дві датуються 180-170 рр. до н.е. (одна ольвійська, а ще одна – чекана м. Аміс), а третя – кінцем II ст. до н.е. І, нарешті, у похованні 2007/2 дві монети 180-170 рр. до н.е. були знайдені безпосередньо в кисті кістяка, а ще дві (одна IV ст. до н.е. й одна 100-90 рр. до н.е.) – у заповненні камери біля нього.

Таким чином, можна вважати, що протягом усього «елліністичного» періоду

¹ Поховання 2002/6, 2005/12, 2005/14, 2007/2, 2008/6 (з випускним похованням 2009/2), 2010/2, 2013/11. Поховання 2008/6 і 2009/2 розглядаються як єдиний комплекс (див.: [5]).

² На місці. – Прим. ред.

³ Перш ніж. – Прим. ред.

історії Ольвії на даній ділянці проводилися поховання, причому винятково у ґрунтових склепах. Це дозволяє порівнювати їх взаєморозташування та конструктивні особливості.

Конструктивно вони (з певними припущеннями) однотипні. Всі складаються зі східчасто-пандусного дромоса із сирцевим, сирцево-кам'яним або кам'яним закладами та похоронної камери. Виходячи з наявності додаткових конструктивних елементів у камері (ровики, додаткові підсіпки), залишків гробовищ (сліди дерева, свинцеві ручки) і залишків кістяків, то можна припускати, що спочатку дані похоронні конструкції призначалися для парної сім'ї.

Так, із семи склепів камера одного повністю знищена переплануванням римського часу, у трьох випадках сліди додаткових конструктивних елементів і гробовищ фіксувалися тільки для однієї людини, у двох – однозначно для двох похованих, і ще в одному – зафіксовано залишки трьох небіжчиків. Однак, при цьому треба врахувати, що у склепі 2005/14, неодноразово пограбованому, який при цьому істотно менше та дрібніше інших, конструктивні елементи були чітко простежені тільки для одного похованого, проте у заповненні дромоса (у тому числі, ймовірно, не простеженого грабіжницького ходу), знайдені фрагменти кісток двох чоловік – чоловіка та жінки. В єдиному випадку (склеп 2013/11), коли у камері були зафіксовані залишки трьох покійних, становище третьої явно відрізнялося від перших двох, і, цілком можливо, він був покладений у дану камеру в силу якихось неординарних причин [8].

Із семи склепів шість були орієнтовані широтно (з урахуванням відхилень, чотири зі сходу на захід і два із заходу на схід), а один – меридіональне. При цьому у розташуванні декількох різночасових поховань (східна частина мису) спостерігається певна паралельність. Жоден з елліністичних об'єктів не перекриває інший.

У всіх склепах, незважаючи на пізніші вторгнення, зафіксована досить велика кількість супроводжуючого інвентарю, у

тому числі кераміки, що має парадний характер явно ритуального призначення [9]. У двох із семи склепів знайдені цілі амфори рідкісних типів, які не мають аналогій у масовому ольвійському матеріалі елліністичного часу [10]. У стінці дромоса ще одного склепу зроблено впускне поховання, що також є досить нехарактерним явищем для ольвійського некрополя [11].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки та припущення.

1. Протягом усього періоду еллінізму на даній ділянці проводилися поховання винятково у ґрунтових склепах.

2. Протягом усього цього часу зберігалася пам'ять про попередні могили (вони не перекриваються і паралельні), яка зникає до початку римського періоду.

3. Орієнтація могил пов'язана не зі сторонами світу, а, скоріше, з рельєфом місцевості (основна їх частина орієнтована від кордонів схилів у бік підвищення частини рельєфу, при чому більша з них зроблена з того боку, де рельєф був виразніше).

4. Початково у цей час ґрунтові склепи споруджувалися як місце поховання парної сім'ї, проте, в силу якихось причин, певні порушення канонів допускалися.

5. Захоронювалися у склепах люди, що належали не просто до заможного стану (що просто впливає з трудовитрат, необхідних для спорудження подібних об'єктів), а з сімей, що мають безпосереднє відношення до зовнішньої торгівлі (амфори рідкісних типів, монета м. Аміс і т.д.).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Козуб Ю.И. Историческая топография некрополя Ольвии / Юлия Ивановна Козуб // Античная культура Северного Причерноморья. – К., 1984. – С.156-174; Папанова В.А. Урочище ста могил / Валентина Анатольевна Папанова. – К., 2006. – 278 с.

2. Папанова В.А. Основные итоги охранных раскопок участка семейных захоронений на некрополе Ольвии / Валентина Анатольевна Папанова // Ольвия та античний світ. Матеріали наукових читань. Присвячених 75-річчю утворення історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України. – К.: ІА НАНУ, 2001. – С.103-105. Papanova V. Funeral Ceremony of the Olbio Necropolis (Family Place) / Valentina Papanova // Pratiques funeraires et manifestations de l'identité culturelle (Age

du Bronze et Age du Fer). Actes du IVe Colloque International d'Archeologie Funerire. – Tulcea: l'Institut de Recherches Eco-Museologiques, 2006. – P.177-185.

3. Ивченко А.В. Земляной склеп из некрополя Ольвии эллинистического времени / Андрей Валерьевич Ивченко // Боспорский феномен. Греки и варвары на евразийском перекрестке. Материалы международной научной конференции. – СПб, 2013. – С.629-634.

4. Ивченко А.В. Подбойные погребения в дромосах земляных склепов некрополя Ольвии // OLBIО. Памяти В.В. Крапивинной. – К., 2015. – в печати.

5. Ивченко А.В. Склеп с паросской амфорой на некрополе Ольвии / Андрей Валерьевич Ивченко // Античный мир и археология (Саратов). – 2015. – Вып. 17 – в печати.

6. Монахов С.Ю. Греческие амфоры в Причерноморье. Типология амфор ведущих центров

экспортеров в керамической таре. Каталог-определитель. / Сергей Юрьевич Монахов. – М.-Саратов, 2003. – С.23-24.

7. Ивченко А.В. Рідкісні типи елліністичних амфор некрополя Ольвії / Андрій Валерійович Івченко // Археологія. – 2015. – № 3. – у друці.

8. Ивченко А.В. Ольвійський земляний склеп елліністичного часу / Андрій Валерійович Івченко // Археологія. – 2015. – № 2. – у друці; Ивченко А.В. Склеп с паросской амфорой...

9. Буравчук О.Е. Расписная кеармика эллинистической эпохи из земляного склепа Ольвии / Ольга Евгеньевна Буравчук // Боспорский феномен. Греки и варвары на евразийском перекрестке. Материалы международной научной конференции. – СПб., 2013. – С.634-639.

10. Ивченко А.В. Рідкісні типи елліністичних амфор...

11. Ивченко А.В. Подбойные погребения...

Ивченко Андрій *Нова ділянка з елліністичними склепами на некрополі Ольвії*

Стаття присвячена розгляду окремої ділянки некрополя Ольвії, що має обґрунтовані кордони в історичному ландшафті. На ґрунті ретельного дослідження поховальних пам'яток зроблено декілька висновків. Протягом всього елліністичного часу ховали тут винятково у земляних склепах. Ці споруди були призначені для поховання членів парної сім'ї. Члени таких заможних родин, скоріше за все, у першу чергу, мали відношення до зовнішніх торгівельних зв'язків.

Ключові слова: доба еллінізму, Ольвія, некрополь, поховання у ґрунтових склепах

Ивченко Андрей *Новый участок с эллинистическими склепами на некрополе Ольвии*

Статья посвящена рассмотрению отдельного участка некрополя Ольвии, который имеет обоснованные границы в историческом ландшафте. На основании детального анализа погребальных памятников, найденных здесь, сделано несколько выводов. На протяжении всего эллинистического времени умерших на данной территории хоронили исключительно в земляных склепах. Эти сооружения были предназначены главным образом для захоронения членов парной семьи. Такие состоятельные семьи, скорее всего, имели непосредственное касательство к внешней торговле.

Ключевые слова: эпоха эллинизма, Ольвия, некрополь, погребения в ґрунтовых склепах

Ivchenko Andriy *The new area of crypts at Hellenistic necropolis in Olbia*

The article to deal with the separate area of the necropolis in Olbia that has reasonable boundaries in the historic landscape. On the basis of thorough research funerary monuments there were made some general conclusions. All Hellenistic funeral objects are represented with underground crypts. These crypts were constructed for the pair families. Members of these wealthy families were connected, may be, with external trade relations.

Key words: Hellenistic age, Olbia, necropolis, burial ground in crypts

Рецензенти:

Гаврилюк Н.А., д.і.н., професор

Гребенніков Ю.С., к.і.н., доцент

Надійшла до редакції 21.07.2015 р.

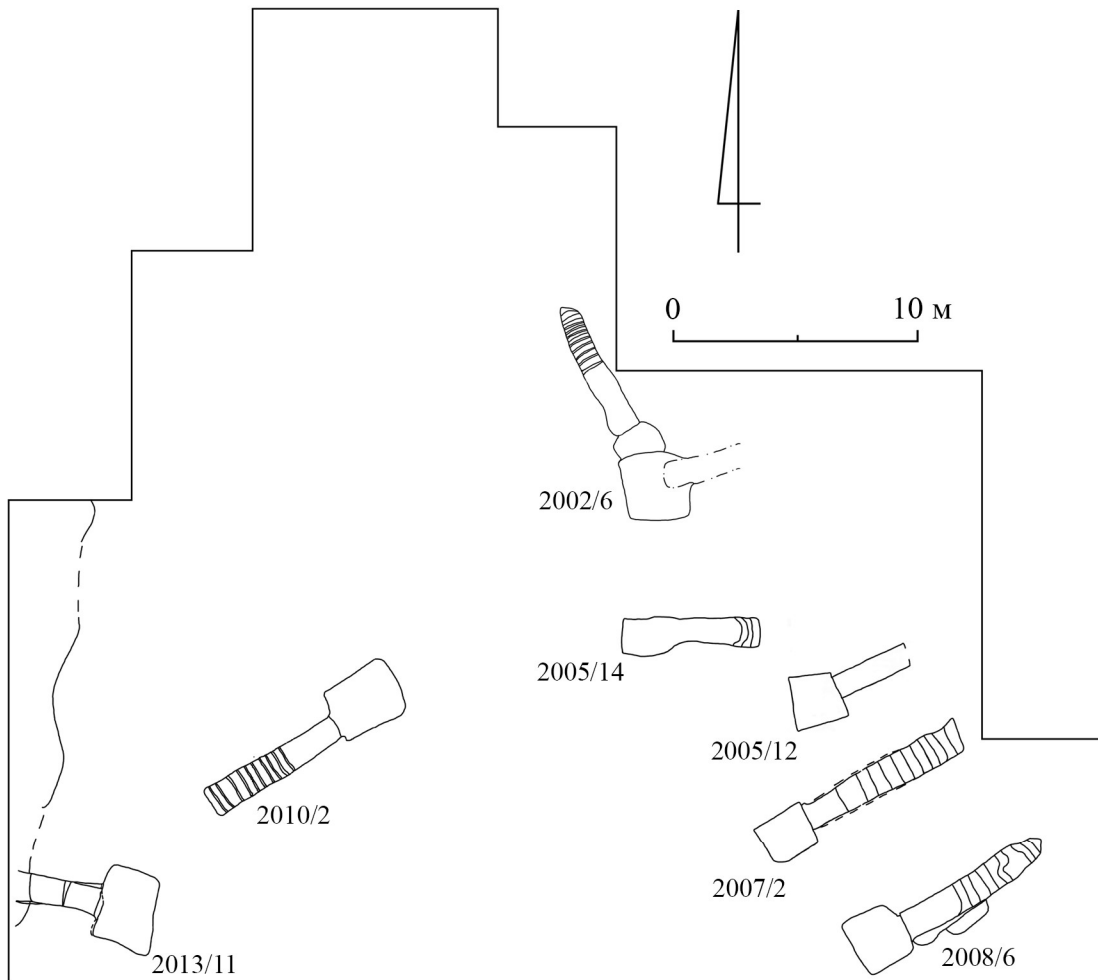

Рис. 1. Загальний план поховань еліністичного часу на розкопі «Північний мис 1».